

**Ökológia és természet-spiritualitás. Ferenc pápa *Laudato si'* kezdetű enciklikájának értelmezései
Budapest, 2015. november 21.**

A katolikus egyházfő 2015. június 18-án kiadott *Laudato si'* kezdetű, ökológiai témájú enciklikája több szempontból is újszerű a korábbi tanítóhivatali megnyilatkozásokhoz képest. Nem véletlen, hogy világszerte nagy figyelmet kapott értelmiségi körökben, amely egyrészt elismerésekben, másrészt kritikákban nyilvánul meg. A tudományos közéletnek a dokumentum iránti kiemelt érdeklődését példázza a Magyar Pax Romana, a Budapesti Corvinus Egyetem Gazdaságtudományi Központja és a Szegedi Tudományegyetem Vallástudományi Tanszéke által 2015. november 21-én *Ökológia és természet-spiritualitás. Ferenc pápa Laudato si' kezdetű enciklikájának értelmezései* címmel Budapesten megrendezett konferencia is, amelyen különböző tudományterületek képviselői saját diszciplinájuk nézőpontjából vették vizsgálat alá az említett körlevelet. Hiszen „amint a környezeti válság nem ismer vallási és felekezeti határokat, a pápa állásfoglalása is több irányú megközelítést igényel” – állt a konferencia meghívójában.

Az előadások sorában elsőként az enciklika katolikus teológiai olvasatát ismerhettük meg MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS (SZTE) által. Az előadó kiemelte azokat a sajátosságokat, amelyekben a *Laudato si'* eltér a korábbi tanítóhivatali megnyilatkozásoktól – azon túl, hogy az enciklika témája önmagában is nívó. Az első eltérés már a megszólításban megfigyelhető. Ferenc pápa egyszerűen a glóbusz valamennyi lakójának címzi körlevelét, s tanítását valamennyi embernek szánja. A dokumentum tárgyalásmódja is sajátos: ahelyett, hogy a Szentírásból kiindulva a Szentagyományon keresztül jutna el a konkrét helyzet bemutatásához, majd az ebből levonható erkölcsi következtetésekhez, a *Laudato si'* a tapasztalatból indul ki: „látni, ítélni, cselekedni”. Ezzel a gesztussal a pápa „megadja a jogot” a szaktudományos vizsgálódásnak az ítélésre és a cselekvésre. Ez a racionális tudományosság (melynek viszonya a katolikus hittel nem mindig volt problémamentes) nagyfokú tiszteletéről tesz tanúbizonyságot. Ami azonban talán a legnagyobb eltérés a korábbi tanítóhivatali megnyilatkozásokhoz képest, hogy míg azok bizonyos kérdésekre határozott válaszokat adnak, addig a *Laudato si'* nem válaszadó enciklika. Az ökológiai válság egy olyan összetett probléma, amelyre egyetlen dokumentum nem kínálhat kielégítő megoldást. Pápai tekintélyen alapuló konkrét válaszok helyett az enciklika ökológiai megtérésre hív.

A dokumentum protestáns teológiai olvasatát KODÁCSY TAMÁS (Református Egyház Ökogyülekezeti Mozgalom) prezentálta. Az előadó fontosnak tartotta kiemelni, hogy enciklikájában Ferenc pápa felekezeti, vallási hovatartozásra való tekintet nélkül hív meg minden embert együttgondolkodásra az ökológiai válságot illetően. Ez lehetőséget ad a különböző felekezeteknek, hogy saját(os) eredményeikkel járuljanak hozzá a közös megoldáskereséshez. Kodácsy Tamás ismertette a protestáns teológiának az ökológiai kérdésekben – vagy Bolyki János teológiai terminus technicusával élve: a „teremtésvédelem” terén – folytatott vizsgálódásait, és igyekezett megtalálni ezek közös pontjait a *Laudato si'* üzenetével. Előadását Niels

Henrik Gregersen dán teológus provokatív megállapításával zárta: a Biblia nem azt írja, hogy az Ige emberré lett, hanem azt, hogy testté lett. Isten anyaggá lett. Jézus Krisztus tehát nem csak az Emberfia, a *ben adam*, hanem a Föld fia, a *ben ha adam* is. Ennek fényében radikálisan meg kell változtatnunk a Földhöz és annak ökoszisztémájához való viszonyulásunkat.

ZSOLNAI LÁSZLÓ (BCE) az enciklika gazdaságetikai olvasatát bemutatva azt a megállapítást tette, hogy annak „főszereplője” valójában Assisi Szent Ferenc. Nem pusztán azért, mert neve többször is felbukkan a szövegben, hanem azért, mert a *Laudato si'* két legfontosabb üzenete visszavezethető Szent Ferenc életmódjára és szellemiségére. Ezek pedig a frugalitás, azaz a mértékletes fogyasztás, illetve a természeti létezők önértékűségének elismerése. Az emberiség ugyanis olyan drámai mértékben túlhasználja a Földet, hogy az öko-hatékony technológiákra való áttérés sem mentheti meg bolygónkat. Egyetlen lehetséges kiút a frugalitás, vagyis a mértékletes fogyasztás, amely új típusú gondolkodás- és életmódot követel meg. A fogyasztás csökkentése ellenkezik a hagyományos közgazdasági nézetekkel, ám a fogyasztás jelentőségének túlértékelése egyike a jelen közgazdaságtan hibás szemléleteinek. A másik ilyen hibás közgazdasági szemlélet, hogy a természeti létezők értéke kifejezhető pénzbeli értékben. Ez a természeti létezők önértékűségének el nem ismerése. Több közgazdász (John Gowdy, Joan Martinez Alier) bizonyította azonban, hogy a természeti létezők értéke nem fejezhető ki pénzben, az ökológiai és gazdasági értékek nem összemérhetők. Az ökológiai kérdések közgazdasági vizsgálata ezért „kvalitatív megfontolást és sokszempontú bölcsességet” igényel. A közgazdászok és a *Laudato si'* nézetei tehát egybecsengenek a frugalitás és a természeti létezők önértékűségének kérdésében. Előadása végén Zsolnai László provokatív módon a következőt javasolta: a hagyományosan „lehangoló tudománynak” (dismal science) tartott közgazdaságtannak meg kell újulnia és „angyali közgazdasággá” válnia. Mitől lesz angyali? Az angyaloknak nincs testük, ezért nem fogyasztanak, vagyis ökológiai hatásuk sincs. Mindeközben pedig teszik a jót. Zsolnai professzor optimista végszava szerint lehetséges egy olyan közgazdaságtant kidolgozni, amely negatív ökológiai hatás nélkül generál pozitív gazdasági hatásokat.

A *Laudato si'* kritikus hangvételű. Ugyanakkor az enciklika maga is sok kritikát váltott ki egyházon belül és egyházon kívül egyaránt. Ezen kritikái olvasat megfogalmazására vállalkozott előadásában DEÁK DÁNIEL (BCE).¹ Véleménye szerint a *Laudato si'* jól illeszkedik Ferenc „ellenpápa” „felforgató hadjáratába”, melyet a katolikus teológia és az egyház működésének megújítása érdekében indított. Az enciklika mondanivalójában teljesen új: egy ökológiai kérdésekkel foglalkozó körlevél, amely azonban egy-egyben szemléli a környezeti és társadalmi problémákat. Egy „zöld enciklika”, amelyet „vörös színnel írtak”. Az enciklika bírálja a technokrata paradigmát: az ember feladata nem az, hogy a Földet uralma alá hajtsa, hanem hogy gondoskodjon róla. Hasonlóképpen bírálja az antropocentrizmust is: a teremtmények nem az emberért vannak, hanem önértékűek. A kritikus olvasó számára az enciklika számos kérdést felvet. Elromolhat-e az a világ,

¹ Az előadás alapját képező tanulmány: Deák Dániel: A „Laudato si'” kritikai fogadtatása. In: *Mérleg*, 2015. november 12. Online: <http://www.merleg-digest.eu/> / Online szövegek / Tanulmány – 2015. november.

amelyet Isten jónak teremtett? Ferenc pápa vajon az ipari forradalom előtti állapotokhoz kíván visszatérni? Nem jellemzi-e túlzott pesszimizmus, katasztrófa-szemlélet az enciklikát? Léteznek-e ökológiai erények? Az előadó ezekre és ehhez hasonló további kérdésekre igyekezett választ adni előadásában. Véleménye szerint azonban az enciklika nem csak témáját és az általa felvetett kérdéseket tekintve, hanem módszerében is provokatív: egy tanítóhivatali megnyilatkozás, amely nem fejt ki tanítást. Valóban nem fejt ki tanítást, valóban nem ad válaszokat? A katekizmus hagyományos kérdés-felelet formájában valóban nem. Az enciklika azonban érzékenyebb teszi az olvasót az ökológiai és társadalmi problémákra. Ez az érzékenyebb-tétel az enciklika igazi válasza a kérdésre. A teremtéssel szemben az egyetlen lehetséges attitűd a csodálat és a hála. Ez az attitűd pedig új megoldási lehetőségeket kínálhat a globális ökológiai és társadalmi problémákra.

Az ökológus olvasatát ismerhettük meg OBORNY BEÁTA (ELTE) előadásából. Elismeréssel szólt arról, hogy az enciklika az ökológia legkorszerűbb tudományos ismereteinek felhasználásával íródott. Például: az ökológia a globális változás négy formáját különbözteti meg: környezetszennyezés, tájhasználat, klímaváltozás, inváziós fajok terjedése. Ferenc pápa enciklikájában – ha eltérő súllyal is – mind a négy jelenséggel foglalkozik. Az ökológus előadó nagyra értékelte azt is, hogy a dokumentum megfogalmazói nagy ökológiai tudományos jártasságáról tanúskodnak például azzal, hogy az enciklikában figyelmet szentelnek a hálózatos kapcsolatok és az ún. kulcsfajok ökoszisztémában betöltött szerepének.

Az enciklika környezetpedagógiai olvasatát tárta a hallgatóság elé ZSÓKA ÁGNES (BCE). Véleménye szerint a dokumentum valamennyi környezetpedagógiai szempontból releváns témát érint. Az előadó ismertette egy 2010-ben végzett reprezentatív kutatás eredményeit, miszerint a vallásos emberek akkor is kevésbé környezetkárosító módon élnek, ha erre nem is törekszenek tudatosan. Összefüggés van tehát a vallásosság és a környezetkímélő életmód között. Éppen ezért bír nagy jelentőséggel a pápa, mint vallási vezető állásfoglalása a környezettudatosság mellett, és ezért lehetünk bizakodóak az enciklika pozitív hatásait illetően.

Az előadások után diszkusszió következett, melynek két meghívott vendége egy volt és egy jelenlegi politikus, KERESZTES K. SÁNDOR és IKOTTY ISTVÁN voltak, akik az enciklika politikusi fogadtatásáról és környezetpolitikai alkalmazhatóságáról osztották meg nézeteiket. A diszkusszió során az előadók és a hozzászólók tovább gazdagították a közös szellemi műhelymunkát. A hozzászólások jelentős része az enciklika útmutatásának a gyakorlatba való átültetése lehetőségességét és lehetőségeit taglalta. A diszkusszió végén a házigazda Budapesti Corvinus Egyetem nevében záróbeszédet mondó ZSOLNAI LÁSZLÓ rendkívül sötét színekkel festette le bolygónk jelenlegi ökológiai állapotát. Véleménye szerint azonban a helyzet egyszerre „drámai és felemelő”. Az ökológiai krízis ugyanis annyira súlyos, hogy már nem elég, ha pusztán a negatív környezeti hatásokat csökkentjük. „Nem redukálni kell a rosszat, hanem tenni a jót. Nincs más lehetőségünk, mint tenni a jót.” Ettől válik a drámai helyzet felemelővé, és ez ad okot az optimizmusra és a reményre.

(ism.: Somodi Imre)